

Det är nu över femtio år sedan svenskarna satte spaden i de etruskiska lämningarna i San Giovenale i Italien. Från att inledningsvis ha fokuserat på gravar, så kom arbetet alltmer att involvera bebyggelseämningar. Till dags dato har detta minutiösa arbete kommit att måla fram en allt tydligare bild av det kulturtåg som på allvar började rulla vid 1200-talet före vår tideräkning.

Det är dock den senare delen av det första årtusendet f.v.t. och de etruskiska lämningarna som gjort San Giovenale mest känt. Undersökningarna av denna period har kommit att koncentreras till den dominerande klippbastion som idag kröns av ett kastell från 1200-talet, låt oss kalla den huvudakropolen. Redan under sextiotalet började man dock intressera för närområdets södra delar och upptäckten av en brokonstruktion med tillhörande byggnader blev ett faktum. Denna brokonstruktion var intressant ur många synpunkter, dels som ett bevis för antikt tekniskt kunnande i brokonstruktion och vägbyggen, dels religiöst eftersom byggnaderna tycktes ha en sakral eller ritualistisk funktion. Vil-

vad döljs på **andra sidan bron?**

Svenska arkeologer ställer frågan i det etruskiska San Giovenale efter fynd av ett brofundament

av RICHARD HOLMGREN YVONNE BACKE FORSBERG INGELA WIMAN

ket syfte hade denna bro med tillhörande byggnader tjänat och vad fanns det på den anslutande klippplatån, Vignale, som var så angeläget att det motiverade ett så stort ekonomiskt åtagande som en fast förbindelse över Pietrisco-ån? Vignale är idag en delvis överväxt och bitvis odlad höjd som topografiskt har mycket gemensamt med den ovan nämnda boplatsen. Tidigt öppnades några enstaka schakt även på Vignale men dessa har nästan fallit i glömska. Höjden på andra sidan bron visar dock ett allt tydligare ansikte och i skuggan av huvudakropolen kan man börja skönja de möjliga konturerna av en syster-akropol.

Under flera hundra år har människor och djur vandrat längs den stora genomfartsled, eller transhumansled, som leder genom San Giovenale. Man har vikit av från *doganan* (tullvägen) och tagit sig gående eller med vagn över en mindre etruskisk träbro som förband bosättningen på tuffplatån med San Giovenales närområde. Den intilliggande Vignaleplatån, på andra sidan Pietrisco-bäcken, förbands som nämnt av en betydligt större träbro vilandes på ett fundament av kvaderblock i tuff. Tidsmässigt spänner sig dessa konstruktioner från tidig arkaisk tid och fram till hellenistisk tid, ungefär från mitten av 600-talet till början av 300-talet före vår tideräkning.

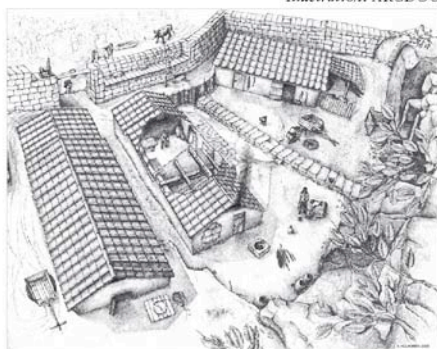
Innan man begav sig ut över det höga brospannet utfördes ofta särskilda ritualer. Spår vid själva brofästet vittnar om dryckesoffer där man t.ex. hällde ut vin eller kanske lämnade en votivgåva. På detta vis kunde man blidka farliga naturväsenden eller vörda de gudomligheter som residerade vid bron. För att

foto: Barbro Samtillo Fritzell

Bagghuvud i terrakotta. Undre bilden visar etruskisk boplatsmiljö, en rekonstruktion baserad på utgrävningsresultat i San Giovenale.

Illustration: ARCD0C

Utsikt från huvudakropolen mot Vignales t.v. och dess omgivningar.

foto: ARCD0C

försäkra sig om en säker överfart kunde man även skänka en bägere med en inristning av ens namn eller med ett särskilt ceremoniellt ord.

När man i pakt med de skyddande krafterna tagit sig över bäcken så fortsatte färden via en två meter bred väg som löpte längs med den branta Vignaleklippan. Namnet Vignale antyder att man under historisk tid odlat vin här, något som också fortsatt in i modern tid. Inte minst talar förekomsten av flera antika vinpressar intill de slingrande lederna, om vinets koppling till platsen. Färdvägar- nas sidor har försetts med kraftiga kvaderblock. Denna byggnadsteknik finner vi också i det monumentala brofundamentet samt i stenramper och murar uppe på själva platån. Denna enhetliga infrastruktur visar inte bara på Vignaleklippan som en betydelsefull och geografiskt fristående enhet, men även som en naturlig del av San Giovenale som en större ekonomisk enhet.

Vad fanns då på denna höjd som gjorde att de styrande i staden (t.ex. de aristokratiska familjerna Urcena på 600-talet och Alsi på 500-talet) lade ned sin kraft på att bygga anläggningar som de ovan nämnda? Tidiga provschakt på Vignale visar att här fanns husgrunder med källare, flera cisterner och brunnar, avgränsningsmurar samt en större och säregen stenplattform. Just den senare kan ha tillhört en monumental offentlig byggnad försedd med tegeltak, möjligen ett betydelsefullt tempel eller en ceremoniell byggnad lik den som hittats av svenska arkeologer i det närbelägna Aquarossa. Vignale har flera fynd som tyder på att olika religiösa aktiviteter utförts på platsen, terrakottaföremål och bordskeramik med etruskiska inskrif-

ter – bland annat ett ord med de två bokstäverna *ai* som troligen är en förkortning av ordet *aiser*, ett ord som kan översättas *till gudarna*. I en av brunnarna i närheten hittades stora tråg försedda med fyra fötter. Dessa har nyligen tolkats som rituella kärl vid brödbakning. Ännu ett iögonfallande fynd är ett bagghuvud i bränd lera som förmodligen prytt långsidan av en byggnad. Baggens mun är rundad för att leda regnvatten likt en stril från taket. Vignales votivdepåer motsvaras av liknande fynd vid tempelkomplexen i städerna Veji och Pyrgi där man använde brunnar för placering av uttjanta votivföremål, något som vi även finner omkring Vestas rundtempel på Forum i Rom.

Vignales framspolade skärvor och tegelfragment vittnar om bebyggelselämningar från tidigt 500-tal och ned till början av 200-talet. Det stora stenfundamentet på kullens högsta punkt var byggd av återanvända etruskiska tuffblock vilka troligen kom från byggnader som raserats i den stora jordbävningen 540/30 f.v.t.

Stora mängder sländtrissor vävtyngder och tråddrullar vittnar om en driven textiltillverkning som i sin tur visar på betydelsen av får- get- och boskapskötsel. Fanns det möjligen på Vignale ett tempel helgat åt boskaps- och fårsköterna? Är tendensen att skulptera större fårhuvuden i lera samt att tillverka votivgåvor av de samma, en indikation på att man förlagt ett tempel helgat åt transhumansens beskyddare halvguden Herkules eller Hercle – det namn till vilken han benämns av etruskerna?

En liten bronsstatyett med det typiska Hercle attributet, lejonskinnet, har grävts fram ur en vinkällare på den större bosättningskullen. En annan anknytning till Herku-

les/Hercle återfinns nere vid brofästet. Hercle är även det rinnande vattnets beskyddare. Han ses ofta avbildad vid vattendrag och vid källor där han samlar vatten i amforor och kannor. En bronsspiegel från 350-talets Orvieto visar Hercle sittande intill en bro (?) medan Vesuna, en umbrisk eller italisk vegetationsgudinna, lägger armen om Fufluns (Dionysos), vinets gud, som förrättar ett dryckesoffer. Det hela övervakas av ett bevingat väsen, Svutaf, tolkad som kärleksguden Eros. Vesunas namn finns belagd redan vid 600-talet f.v.t. på en etruskisk kopp som återfanns i sakrala sammanhang vid Pietriscobron.

Den etruskiska krigsguden, Lurs Larunitla, dyker upp på platsen någon gång efter 470 f.v.t., något som kan tyda på orostider i området. Vi vet att romarna expanderade norrut i början av 300-talet och i detta sammanhang omnämns två speciella etruskiska städer.

Den romerske historikern Titus Livius skriver att när romarna år 388 f.v.t. invaderade territoriet Tarquinia (ca 20 km norväst om nuvarande San Giovenale) intogs två etruskiska städer – Cortuosa och Contenebra. Dessa städer har ännu inte kunnat identifieras. I enighet med Livius redogörelse så bör de ha legat nära varandra och man kan förmoda att det är just därför de omnämns i par. San Giovenale har vid olika tillfällen föreslagits som just en av dessa städer. Vissa menar att det kan finnas en ledtråd i

Vignales många dolda lämningar. Överst: Bastanta rampkonstruktioner upp mot platån. Underst: Framplöjda husrester och keramik på Vignales platå.

foto: ARCDOC

foto: Svenska institutet i Rom

Vignales plattformslänkande konstruktion som framtoggs på 60-talet.

T.v. En rekonstruktion av Vignaleklippan från söder. Bron på bilden är inte den som beskrivs i texten, den senare ligger norr om Vignale.

illustration: ARCDOC

frågan om den så kallade Tribus Arensis, en romersk regional administration till vilken det närbelägna Blera tillhörde. Enligt Livius grundades denna år 387 f.v.t. ett år efter att städerna erövrats av romarna. Denna passus avslöjar om inte annat att romarna verkade i trakten av San Giovenale under en nära tid efter städernas erövring. För de som uppskattar vidlyftiga spekulationer så kan det vara spännande att leka med tanken att San Giovenales två bebyggda platåer kunde utgöra de två förlorade städerna. I nuläget känner vi dock inte till omfattningen av de lämningar som finns på Vignaleklippan. Att överhuvudtaget tala om ett enskilt Akropolis kan vara vanskligt även om det för en utomstående nog kunde ha förefallit på det viset. Enligt Livius så plundrade och brände romarna Cortuosa, emedan Contenebras öde är osäkert.

Undersökningarna av Vignale och dess omgivning kommer att fortsätta med landskapsarkeologiska förtecken. Under maj i år kommer arbetet att kompletteras genom att nyttja det ultralätta flygplanets många fördelar. Genom planets ringa storlek så öppnas möjligheten att starta och landa precis intill fornlokalerna. Användandet av infraröd och digital fotograferingsteknik i kombination med ett alltid tillgängligt flygplan, gör att resultat kan utvärderas redan under den pågående undersökningen. Med infraröd teknik hoppas projektet kunna skapa en bättre bild av dolda farleder och strukturer som kan sammanlänka de tidigare utgrävda enheterna. Historien om de försvunna städerna den sparar vi för närvarande till kommande generationer.

Vignale Archaeological Project inledes av författarna under våren 2006.